

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр Васильович РОМАСЄВ,

*докторант відділу організації освітньої-наукової
підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0000-8052-1719>*

Принцип гласності та відкритості судового розгляду є ключовою ознакою демократичної правової держави, оскільки забезпечує довіру суспільства до судової влади, прозорість судових процесів та захист прав і свобод громадян. В умовах воєнного стану, коли виникає необхідність оперативного реагування на загрози національній безпеці, постає питання про баланс між забезпеченням відкритості судового розгляду і захистом державних інтересів. Обмеження цього принципу можуть бути викликані міркуваннями безпеки, але повинні відповідати принципам законності, пропорційності та необхідності.

Теоретичні засади принципу гласності та відкритості судового розгляду мають глибокі історичні та правові корені, що формують основу демократичної правової системи. Гласність забезпечує можливість суспільства контролювати судову владу, сприяє підвищенню рівня довіри до судової системи та запобігає можливим порушенням під час здійснення правосуддя. Відкритість судових процесів означає не лише право громадян на вільне відвідування судових засідань, а й доступ до судових матеріалів, за умови дотримання визначених правових обмежень.

Нормативна база, що регулює ці принципи, включає Конституцію України, яка встановлює гарантії відкритого судового процесу, та міжнародні документи, серед яких особливо важливими є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод і Загальна декларація прав людини. Вони закріплюють право на справедливий суд і наголошують на важливості прозорості судової діяльності як запоруки справедливості й законності рішень [1]. Такі норми забезпечують можливість громадського спостереження за дотриманням процедур правосуддя та захистом прав усіх учасників процесу. Разом з тим, гласність і відкритість судового розгляду не є категоріями абсолютного характеру. Законодавство передбачає випадки, коли ці принципи можуть бути обмежені у зв'язку з необхідністю охорони державної таємниці, захисту інтересів неповнолітніх чи приватного життя сторін судового розгляду. У таких ситуаціях закриті засідання є винятковим заходом, що має бути обґрунтованим і відповідати критеріям законності, пропорційності та необхідності. Гласність і відкритість судових процесів виконують не лише інформаційну функцію, а й слугують важливим механізмом контролю за судовою владою з боку суспільства. Публічний характер засідань забезпечує прозорість прийнятих рішень, що є важливим фа-

ктором для запобігання корупції та зловживанням під час здійснення правосуддя. У свою чергу, можливість відкритого доступу до судових актів дозволяє громадськості ознайомитися з правовими підходами суддів та розуміти логіку ухвалених рішень.

На наше переконання, гласність і відкритість є важливими складовими верховенства права, оскільки сприяють підзвітності судової влади та зміцнюють демократичні засади держави. Незважаючи на можливі обмеження, вони мають зберігати свій пріоритетний характер у процесі правосуддя, за винятком випадків, коли інші конституційні цінності потребують захисту.

Запровадження воєнного стану в умовах зовнішньої агресії чи внутрішньої загрози створює об'єктивну необхідність у запровадженні спеціальних заходів безпеки, що безпосередньо впливають на забезпечення принципу гласності судового розгляду. Судові органи, виконуючи свої функції у цей період, стикаються з викликом балансування між прозорістю правосуддя та необхідністю захисту інтересів держави, військових таємниць чи інформації, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці. У такому контексті обмеження відкритості судових процесів є не лише виправданими, але й вкрай необхідними для збереження обороноздатності держави та життя громадян[2]. Однією з ключових особливостей є проведення закритих судових засідань у справах, які стосуються державної зради, терористичних актів, шпигунства чи інших злочинів проти основ національної безпеки. Закритий режим є винятковим заходом, що дозволяє убезпечити від розголошення відомостей, які можуть бути використані ворожими силами чи деструктивними елементами. При цьому такий формат розгляду не означає повного ігнорування процесуальних прав сторін, оскільки законодавство передбачає необхідність обґрунтування кожного такого рішення з чітким урахуванням правової природи обмежень. Окрім закритих засідань, під час воєнного стану може запроваджуватися обмежений доступ до судових матеріалів. Зокрема, інформація про перебіг розгляду справ може бути прихована повністю або частково для громадськості, якщо її оприлюднення несе потенційну загрозу національній безпеці, військовим операціям чи особам, які виконують стратегічно важливі завдання. Подібні обмеження стосуються і представників медіа, які у мирний час відіграють важливу роль у висвітленні судових процесів. У таких умовах публікація деталей справи може бути відтермінованою або скороченою до меж, що забезпечують необхідний рівень безпеки. Контроль за поширенням судових рішень є ще одним важливим аспектом під час воєнного стану. Судові акти, які містять інформацію про оборону країни, місце дислокації військових частин, плани бойових дій чи інші стратегічно важливі відомості, підлягають обмеженню щодо оприлюднення. Цей захід спрямований на запобігання витоку даних, що можуть бути використані противником для завдання шкоди державі чи громадянам. Однак навіть у цих випадках суд має забезпечити доступ сторін до тексту рішення та врахувати право на оскарження. Обмеження принципу гласності під час воєнного стану потребують дотримання ключових правових принципів, серед яких пропорційність, законність та обґрунтованість[3]. Рішення про закритість процесів чи

обмеження доступу до інформації повинні бути ухвалені на підставі чинного законодавства і не стати інструментом для зловживань чи обмеження громадських прав без вагомих підстав. Важливим є забезпечення тимчасовості таких обмежень: після завершення дії воєнного стану судові процеси мають повернутися до режиму відкритості, що відповідає демократичним стандартам та принципу верховенства права.

Ми вважаємо, що специфіка обмеження гласності судових процесів в умовах воєнного стану зумовлена необхідністю захисту національних інтересів та безпеки, проте вона має відбуватися в межах чітких правових рамок. Збереження балансу між безпековими заходами та правами громадян є ключовим завданням судової влади, що сприяє підтриманню довіри до правосуддя навіть у надзвичайних умовах.

Можемо зробити висновок, що принцип гласності та відкритості судового розгляду є важливим елементом демократичного правосуддя, однак під час воєнного стану він зазнає певних обмежень задля захисту національної безпеки. Такі обмеження мають бути пропорційними, законними та обґрунтованими. Застосування закритих судових засідань чи обмеження доступу до інформації повинно мати тимчасовий характер і не перешкоджати реалізації основоположних прав громадян. Дотримання балансу між гласністю правосуддя і державними інтересами є ключовим завданням у період надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан.

Список використаних джерел:

1. Голобородько В.В. Деякі питання обмеження гласності та публічності судового провадження в українському кримінальному процесі. *Актуальні проблеми діяльності органів досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпро. ДДУВС. 2019. С. 41-44*

2. Захарко А. В. Реформування засади гласності і відкритості судового провадження (ст. 27 КПК України). *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.- практи. конф. Дніпро. ДДУВС. 2023. С. 69-72*

3. Коршун А.О. Принцип гласності та відкритості діяльності органів судової влади: поняття та сутність. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3 (96). С. 54-60*